

Türkiye'nin Atık İthalatı Hakkında Araştırma Raporu

MART 2023

Yönetici Özeti

Geri dönüştürülebilir atıkların geri kazanım özelliği, yani bu malzemelerin ikincil hammadde olarak üretime dâhil edilmesi süreci, üretim girdisi olarak bunların ticaretinin yapılması ihtiyacını da beraberinde getirmektedir. Geri kazanım sistemleri ancak yüksek teknolojiyle, dolayısıyla yüksek yatırım maliyetleri ile gerçekleştirildiğinde, karbon ayak izi ve çevresel etkileri azaltılabilmektedir. 1980'li yıllardan bu yana devam eden küresel atık dış ticareti kısmen bu nedenle daha çok regülasyonların daha zayıf olduğu gelişmekte olan ekonomilere yönelik olarak gelişmiştir. Bu atık akışı içerisinde, Türkiye de 2004 yılından bu yana ithalatçı olarak yer almaktadır. Özellikle dünyadaki büyük atık ithalatçısı olan Çin'in 2018 yılında atık ithal etmeyi durdurması sebebiyle, piyasada önemli bir arz fazlası oluşmuş ve geri dönüşüm sektöründe kapasitesini etkin kullanamayan ülkeler bu arz fazlasının talibi olmuştur. Türkiye de bu ülkelerin başında yer almış, 2020 yılında Avrupa Birliği ülkelerinin arz ettiği atığın en büyük ithalatçısı haline gelmiştir.

Bu durum, dünyadaki değişkenlerle birebir ilintili olup, Türkiye'de de başta geri dönüşüm endüstrisi ve plastik sektörü olmak üzere atık yönetimi alanındaki tüm aktörleri ilgilendirmektedir. Bu süreçte, bir yandan çevreye verilen zararın en aza indirilmesi hedefi özellikle çevre sivil toplum kuruluşları ve vatandaşlar tarafından öne çıkarılırken, mevcut durum ilgili sektörlerin üretim süreçleri ile bunları yönlendiren resmî kurumların belirleyeceği stratejiler açısından önem taşımaktadır.

Bu araştırmada, atık ticaretinin gidişatını etkileyen dinamikler ile plastik sektörünün motivasyonu da dikkate alınarak, dünyada ve Türkiye'de atık ithalatı, özellikle de çevreye zararı bilinen plastiğin atık olarak ithalatı ve ülkemiz tarafından üstlenilen bu yeni rolün kök nedenlerinin ortaya konması amaçlanmıştır.

Türkiye'nin Atık İthalatı Hakkında Araştırma

1. Arka Plan ve Amaç

Atık ithalatı, ayrıştırılmış olan atığın yurt içindeki tesislerde geri dönüştürülmesi amacıyla, geri dönüşüme uygun ve temiz biçimde, yurt dışından hammadde olarak kullanılmak üzere satın alınması anlamına gelmektedir. Uluslararası dengeler genellikle gelişmiş ekonomilerin, atıklarını daha az maliyetle ortadan kaldırmaya ve geri dönüştürmeye olanak veren gelişmekte olan ve az gelişmiş ekonomilere sahip ülkelere ihraç etmesi edebilmesine olanak vermektedir. Türkiye 2004 yılından bu yana Avrupa ülkelerinden atık ithal etmektedir. Son yıllarda dünyada özellikle ABD ve Avrupa ülkelerinde üretilen geri dönüştürülebilir atığın çoğunu ithal eden ve bu konuda dünya lideri olan Çin'in, 2018 yılında atık ithalatını durdurması ile dünyada geri dönüştürülebilir atık arzı fazlası oluşmuş, Türkiye bu arz fazlasını geri dönüşüm hammaddesi olarak tedarik eden ülkelerin başında gelmiştir.

Atık ticareti ile ilgili mevzuat hem Türkiye'de hem dünyada yapılmakta olan düzenlemelerle geliştirilmekte ve uygulamaya yönelik de yeni çalışmalar yürütülmektedir. Türkiye için ideal olan plastik atık ithalatını tamamen durdurmak olmakla beraber, şimdilik bu ithalatı azaltmak üzere 31 Aralık 2021 tarihinde Atık İthalatı Uygulama Genelgesi¹ kimi kısıtlamalar getirilmiştir.

Bu çalışma, gündemde önemli bir yer edinen ve tartışmalara konu olan atık ve özellikle plastik atık ithalatı ile ilgili Türkiye'deki son durumunu ortaya koymak üzere hazırlanmıştır. Bu araştırma ile mevzuatın iyileştirilmesine ve doğru bir strateji geliştirilmesi için politika yapımcıların çalışmalarına katkı sağlanmasına yönelik öneriler geliştirilmesi de amaçlanmaktadır.

2. Dünyada Atık İthalatı Konusunda Önemli Gelişmeler

Dünyada atık ticareti farklı ülkelerdeki bertaraf veya geri dönüşüm imkânlarının önde gelen atık üreticisi ekonomiler tarafından kullanılması odağı çevresinde gelişmiştir. Ticaretin akışı genellikle gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelere satış olarak gerçekleşmektedir. 1988 yılından bu yana, en az 250 milyon ton plastik atığın ticaretinin yapıldığı tahmin edilmektedir.² Birleşmiş Milletler'in (BM) tahminlerine göre, 1950'den beri üretilen tüm plastiklerin yaklaşık %75'i atık haline gelmiştir.

Söz konusu ticaret ağındaki gelişmeler, ülkelerin ve Avrupa Birliği'nin (AB) bununla ilgili düzenlemeler yapması ve dünyadaki çevre örgütleri ile sivil toplum kuruluşlarının konuyu irdelemesi sonucunu doğurmuştur. Bu kapsamda önemli aktörlerin rolleri ve önemli birkaç gelişme hakkında bilgiye bu dokümanda yer verilmektedir.

¹ T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Çevresel Etki Değerlendirmesi, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü, Atık İthalatı Uygulama Genelgesi'ne aşağıdaki adresten ulaşabilirsiniz.

(<https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/icerikler/2021-25-sayili-genelge-ekler--le-20220107132707.pdf>)

² Kaynak olarak ilgili bağlantıdan yararlanılmıştır:

<https://www.breakfreefromplastic.org/waste-trade/> (15.03.2023)

2.1. Amerika Birleşik Devletleri'nin Atık Ticaretindeki Yeri:

Araştırmalar dünya nüfusunun %4'ünün yaşadığı ABD'nin, evsel atığın 12'sini ürettiğini göstermektedir. ABD'de atık yönetimi, federal, eyalet ve yerel düzeyde düzenlenmiştir ve çoğu eyaletin kendisine ait atık yönetimi mevzuatı ve programı vardır. ABD'de çöp toplama ve atıkların bertarafı, belediyeler veya yetkilendirilmiş özel şirketler tarafından yürütülmekte, Belediyeler çöp toplama ve geri dönüşüm programlarını yönetirken, özel şirketler atık bertarafı işlemlerini gerçekleştirmektedir.

Amerika'da modern atık yönetimi uygulamaları, 1960'larda ve 1970'lerde çevre sorunlarının artmasıyla birlikte ortaya çıkmıştır. 1965 yılında, ABD Çevre Koruma Ajansı (Environmental Protection Agency-EPA) kurulmuştur ve bu ajans, çevre kirliliğine karşı mücadele etmek için federal atık yönetimi programlarını geliştirmiştir. 1970'li yıllardan itibaren birçok yasa geliştirilmiş (Temiz Hava Yasası, Atık Yönetimi Yasası vb.) olmasına rağmen, dünyada geri dönüşüm kapasitesinden daha fazla çöp üreten tek gelişmiş ekonominin ABD olduğu vurgulanmaktadır. Evsel atığın %35'ini geri dönüştürdüğü belirtilen ABD'nin, bu anlamda birçok gelişmiş ekonominin gerisinde kaldığı ve özellikle de plastik atığının büyük bölümünü ihraç ettiği bilinmektedir. Ayrıca ülke içerisinde geri dönüşüm sektörünün geliştirilmesine yönelik spesifik bir yatırım planının da hala geliştirilmediği gözlenmektedir.³

2.2. Avrupa Birliği'nin Atık Ticaretindeki Yeri:

AB'nin bir ekonomik topluluk niteliğiyle kurulduğu ilk yıllarında, çevre politikası, ikincil bir öneme sahip olmuş, ancak birliğin kuruluşu olan Maastricht Antlaşması (1992) ile çevre alanına politika statüsü verilmiştir. Bu aşamadan itibaren, AB hem kendi sınırları içinde hem de uluslararası alanda çevre problemlerine çözüm üretmek amacıyla birçok girişimi başlatmış ve yürütmüştür.

AB bünyesinde atık yönetimi politikalarının ve bağlayıcı olmayan niyet dokümanlarının geliştirilmesine ise 1970'li yıllarda başlanmıştır. Ancak sonrasında AB ülkelerinin katı çevre düzenlemelerine tabi tutulması, sanayi için atık bertarafında maliyetlerin yükselmesine sebep olmuş, bu durum 1980'lerin sonlarında tehlikeli atıkların gelişmekte olan ülkeler ile Doğu Avrupa ülkelerine ihraç edilmeye başlanmasına yol açmıştır. 1997 yılında ise AB bünyesinde atık yönetiminden kaynak yönetimi anlayışına geçişin temeli atılmıştır. Belirlenen strateji, önleme, geri kazanım ve güvenli bertaraftan oluşan üç basamaklı bir hiyerarşiyi temel almış, atık bertaraf tesisleri için de yakınlık ve kendi kendine yeterlilik yaklaşımlarını getirmiştir.

Atık yönetimiyle ilgili temel kavramlar 2008 yılında tanımlanmış ve bundan sonraki mevzuatın çerçevesini belirlemiştir. 2010 yılında, atık üretimi ve yönetiminden kaynaklanan olumsuz etkilerin önlenmesi, azaltılması ve kaynak kullanımında verimliliğin artırılıp, etkilerinin azaltılması yoluyla çevre ve insan sağlığının korunmasına yönelik spesifik tedbirler getirilmiş ve ülkeler için 2020'ye kadar ulaşılması gereken

³ İngiltere merkezli küresel bir risk ve stratejik danışmanlık firması olan Verisk Maplecroft'un 2019 yılı ülke bazlı atık istatistikleri ve raporlarından yararlanılmıştır. (<https://t.ly/VFe->)

bağlayıcı hedefler konmuştur. Üyeler 2015 yılı itibarıyla atığı tamamen ayrı toplamakla (en azından kâğıt, plastik, metal ve cam için), 2020 yılı itibarıyla evsel ve benzeri atıkların %50'sinin, inşaat ve yıkım atıklarının) ise %70'inin geri dönüşümünü sağlamakla yükümlü kılınmıştır. Ayrıca üye devletler atık yönetim planlarını ulusal, bölgesel ve yerel ölçekte hazırlamak ve Avrupa Komisyonuna bildirmekle zorunludur.

Avrupa Komisyonu, Birleşmiş Milletler 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin de gerçekleşmesine de hizmet edecek biçimde, Aralık 2015 itibarıyla Döngüsel Ekonomi Paketini kabul etmiştir.⁴ Mart 2020'de ise Yeni Döngüsel Ekonomi Aksiyon Planı onaylanmış, 2021'de ise iklim değişikliği ve tüm çevresel bozunumun önüne geçmek üzere stratejilerden oluşan Yeşil Mutabakat kabul edilmiştir. Bu kapsamda AB'de 2050'ye kadar net sera gazı emisyonlarının sıfırlanması, ekonomik büyümenin kaynak kullanımına bağlılığının sona ermesi ve hiçbir bölgenin geride bırakılmaması hedeflenmektedir.

Bütün bunların yanı sıra, 2018 yılında AB bünyesinde plastik ürünlerin tasarım, üretim, kullanım ve geri dönüşüm süreçlerini düzenleyen Plastik Stratejisi dokümanı da kabul edilmiştir. Bu kapsamda, AB'de 2021 yılından itibaren tek kullanımlık plastik ürünler yasaklanmış olup, plastik alternatifi ve bio-çözünür malzemelerin geliştirilmesini teşvik eden bir dizi aksiyon da planlanmaktadır.⁵

2.3. Dünyadaki Diğer Önemli Gelişmeler

2.3.1. Basel Sözleşmesi

22 Mart 1989'da İsviçre'nin Basel kentinde kabul edilen, *Tehlikeli Atıkların Sınırlar Ötesi Taşınması ve Bertaraf Edilmesinin Kontrolüne İlişkin Basel Sözleşmesi*⁶ ülkelerin ürettiği zararlı atıkların hareketini azaltmak ve bunların bir yerden başka bir yere taşınmasını önlemek amacıyla tasarlanmış uluslararası geçerliliği olan bir anlaşmadır. Bu anlaşmaya uymayan ve belirli izinler alınmadan gerçekleştirilen atık alışverişleri illegal olarak nitelendirilmektedir. Başka bir deyişle bu anlaşma, zararlı atıklar sebebiyle doğabilecek, insan sağlığını ve çevreyi geri dönüşü olmayan kötü sonuçlara karşı korumayı ve özellikle gelişmiş ülkelerden az gelişmiş ülkelere zararlı atıkların transferine engel olunmasını amaçlamaktadır. Günümüzde 190 ülke bu anlaşmayı kabul etmiş ve 53 ülke ise bu anlaşmayı imzalamıştır. Ancak uzmanlar 'zararlı atık' tanımının net yapılmaması ve bu atıkların ihracatını gerçekleştiren ülkelerin anlaşma koşullarını tam olarak yerine getirmemesi sebebiyle anlaşmanın günümüzde çok düzgün işlemediği yönünde kaygılarını dile getirmektedir. Türkiye ilgili sözleşmeyi 22.05.1989 tarihinde imzalamış ve 22.06.1994 tarihi itibarıyla taraf olmuştur.

⁴ Avrupa Birliği Atık Politikasında Atık Yönetiminden Kaynak Yönetimi Yaklaşımına Geçiş Yönelimleri ve Döngüsel Ekonomi Modeli, Evren Sapmaz Veral, Hakan Yiğitbaşıoğlu, Ankara Üniversitesi

⁵ AB Plastik Stratejisi bu bağlantıdan incelenebilir: https://environment.ec.europa.eu/strategy/plastics-strategy_en

⁶ Basel Sözleşmesi'nin orijinaline bu bağlantıdan ulaşılabilir: <http://www.basel.int/>

2.3.2. Diğer Gelişmeler:

Dünyada atık ticaretinde önemli payı olan diğer ülkelerdeki başlıca gelişmeler arasında şunlar sayılabilir:

- i. Yukarıda da bahsedildiği gibi **Çin**, dünyanın en büyük atık ithalatçısı olarak bilinirken, 2018 yılında atık ithalatını yasaklamıştır. Dünya nüfusunun yaklaşık %19'una sahip olan ülkede, toplam evsel atığın da %15'inin üretildiği görülmektedir.⁷ Çin hükümeti, atık tesisleri ve yakma tesisleri gibi atık yönetimi altyapısının geliştirilmesine de yatırım yapmakta ve tesislerini yurtiçindeki atığın ayrıştırılması için kullanıma yöneltmektedir. Bu karar, dünya genelinde atık ticaretinin yönünü değiştirmiş, birçok ülkenin geri dönüşüm programlarını yeniden düzenlemesine neden olmuştur.
- ii. **Endonezya** da 2019 yılına kadar plastik atık ithalatı konusunda dünyanın önde gelen ülkeleri arasında yer almış, ancak 2019 yılında plastik atık ithalatını yasaklamıştır. Dünyadaki atığın yaklaşık %3,5'inin üreticisi de olan Endonezya'da, atık toplama ve taşıma altyapısının geliştirilmesi, atık bertarafı için alternatif yöntemlerin araştırılması ve atık yönetimiyle ilgili farkındalık çalışmalarının yapılması gibi politikalar geliştirmektedir. Bu da atık ihracatçıları için satış noktaları açısından önemli bir diğer eksilmedir.
- iii. Asya ülkeleri arasında **Malezya**'nın atık yönetimi açısından Malezya da, diğer Asya ülkeleri gibi 2020 yılına kadar önemli bir yer almıştır. 2020 yılında, ithal edilecek plastik atıkların materyali bazında kısıtlamalar getirilmiştir. Malezya da atık yönetimine yatırım yapmakta ve kendi sınırları içinde sürdürülebilir bir atık yönetimi sistemi oluşturmak için çeşitli politikalar ve yasalar geliştirmektedir.

3. Türkiye'de Atık İthalatı

Türkiye'de atık ithalatı 2004 yılından bu yana devam etmekte, ancak uluslararası piyasada değişen dengeler sebebiyle son yıllarda miktarında önemli artış yaşandığı gözlenmektedir. Özellikle en büyük alıcı olan Çin'in atık ithalatını durdurmasının ardından, 2018 yılı sonrası büyük artış gösteren ve dikkat çeken atık ithalatı ile ilgili bazı genel veriler aşağıdadır:

- i. Türkiye 2021 yılında Avrupa Birliği (AB) ülkelerinden demir, değerli metaller, kâğıt, plastik, cam ve tekstil atıklarından oluşan 6,2 milyar dolar karşılığı 14 milyon ton atık ithalatı gerçekleştirmiştir. (2020 yılında AB'den 13,7 milyon ton atık ithal edilmiştir.)
- ii. İthal edilen atıklar içerisinde tonaj bazındaki dağılım, doğal olarak atığın materyaline göre gerçekleşmiştir. Avrupa Birliği'nin (AB) ihracatında türlerine göre büyük ağırlığı hurda metal (demir ve çelik atıkları) oluşturmuştur.

⁷ İngiltere merkezli küresel bir risk ve stratejik danışmanlık firması olan Verisk Maplecroft'un 2019 yılı ülke bazlı atık istatistikleri ve raporlarından yararlanılmıştır. (<https://t.ly/VFe->)

- iii. 2021’de AB’den yapılan hurda metal ihracatının yaklaşık üçte ikisi olan 13,1 milyon tonluk bölümü Türkiye’ye gönderilmiştir. Veriler ayrıca Türkiye’nin metal atık ithalatının arttığını göstermektedir.
- iv. Türkiye'nin tüm dünyadan gerçekleştirdiği plastik atık ithalatı 660 bin ton, AB'den gerçekleştirdiği ithalat ise 424 bin ton olarak açıklanmıştır. Bu veri Türkiye’ye gelen plastik atıklar için ana kaynağın AB olduğunu ortaya koymaktadır.
- v. AB tarafından 2021’de 4,4 milyon ton kâğıt atık ihraç edilmiş, bunun 400 bin tonluk bölümü Türkiye’ye gönderilmiştir.
- vi. Avrupa’dan Türkiye’ye yapılan atık ihracatı son 20 yılda yaklaşık üç kat artmıştır.
- vii. Türkiye 2020’de de AB’nin en büyük atık alıcısı olmuştur. 2020’de yıllık 32,7 milyon tonu bulan AB atık ihracatının 13,7 milyon tonu Türkiye’ye gönderilmiştir.

3.1 Türkiye’de Plastik Atık İthalatı

İthal edilen atığın içinde malzemenin doğası gereği tonaj olarak payı düşük görünse de özellikle doğaya en büyük zararı veren atık olan ve sadece birkaç kez geri dönüşüm kabiliyeti bulunan plastik atığın hammadde olarak alımı dikkat çekicidir. 1950’li yıllardan itibaren hayatı kolaylaştıran bir malzeme olarak kullanım alanı ve miktarı hızla genişleyen plastiğin üretimi, 2020’li yıllara kadar 180 kat artış göstermiş ve önemli bir atık kaynağı haline gelmiştir. Yalnızca birkaç kez geri dönüşebilen plastik, özellikle tek kullanımlık ürünlerin temel malzemesi olup, denizlerdeki atığın %80’ini oluşturmaktadır.

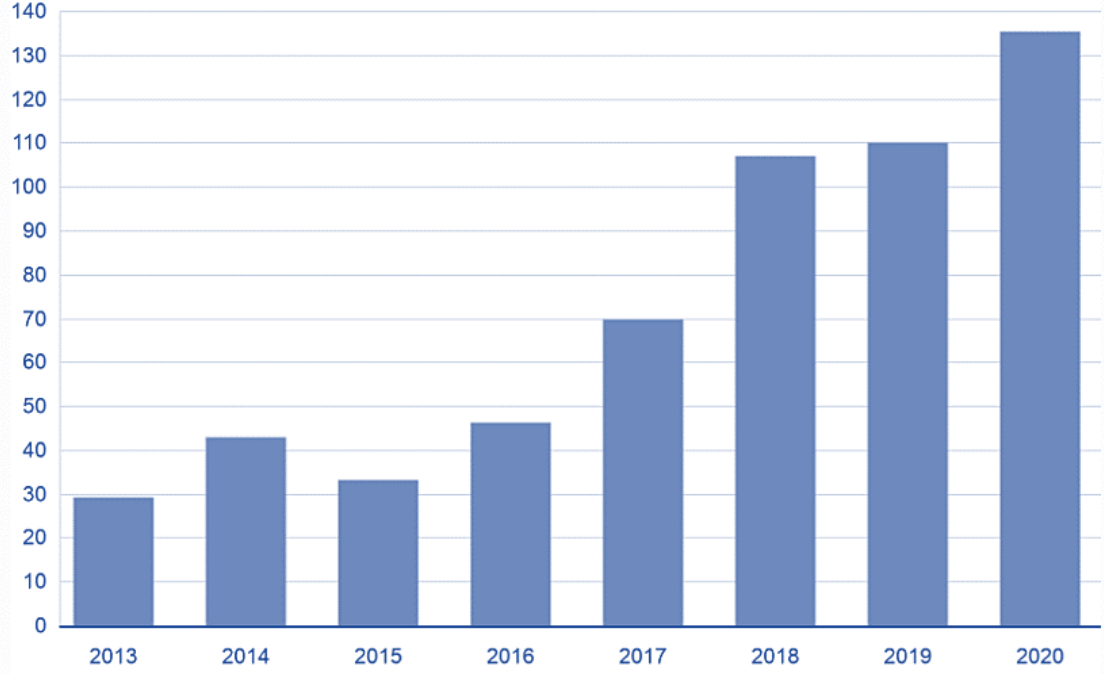
Plastik endüstrisinin verileri incelendiğinde, dünyadaki plastik ürün ticaretinin 2005-2021 arasında iki kattan fazla değer kazandığı ve 2021 yılında 369 milyon tona ulaştığı görülmektedir.⁸ Aynı yıl Türkiye’de 10,3 milyon ton plastik üretimi gerçekleşmiş, son dönemde yılda ortalama miktar bazında %3, değer bazında %4 artış görülmüştür. 2021 yılında sektördeki ortalama kapasite kullanımının %4,5 bir artış ile %75,4’e çıkmıştır. Üretilen mamulün büyük bir bölümü ambalaj ve inşaat sektöründe kullanılmış olup, yaklaşık %20’si de ihraç edilmiştir.

⁸ UNCTAD (Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı)’ın verilerinden yararlanılmıştır. UNCTAD Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun ticaret ve kalkınma alanında temel organıdır.

Yıllar itibariyle atık ithalatı ile ilgili parasal değer bazındaki artış ile ülkelerin plastik atık ithalatı verileri aşağıdaki tablolarda görülmektedir:

Türkiye'nin toplam plastik atık ithalatı

(milyon dolar)

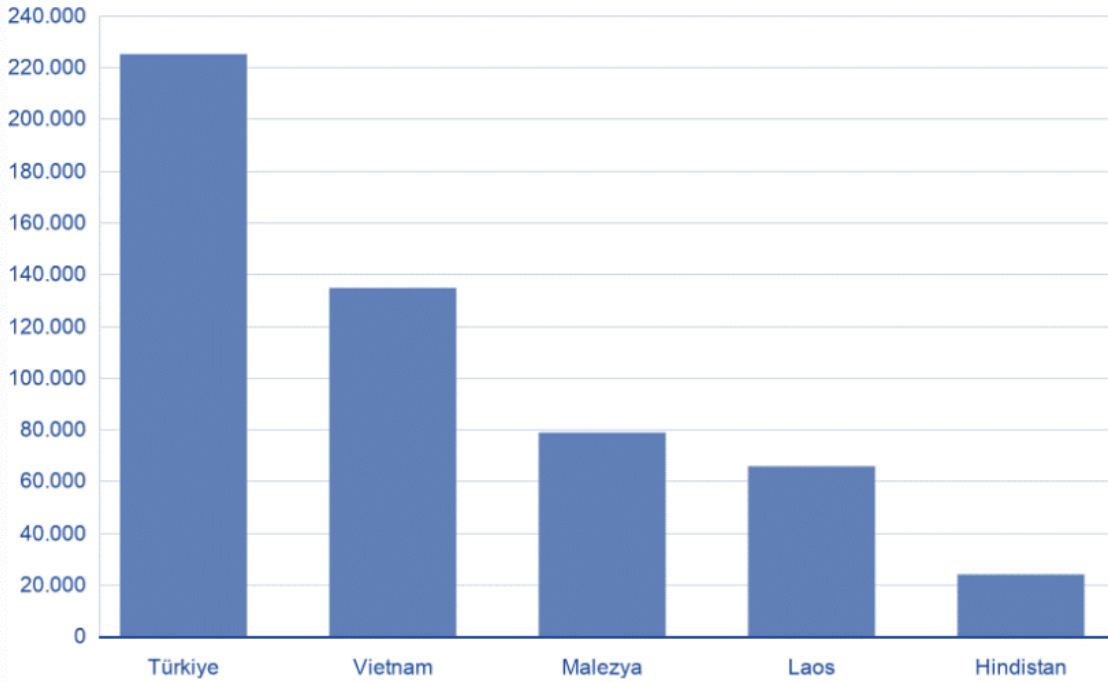

Kaynak: TÜİK

BBC

Dünyanın en çok plastik atık ithal eden ülkeleri

Net plastik atık ithalatı (ton)

Kaynak: Statista, BM, 2019

BBC

Dünyadaki atık ithalatı verileri incelendiğinde, 2019-2020 ve 2021 yıllarında, plastik atık ithalatı sırasıyla 2019 yılında 582 bin ton, 2020 yılında 660 bin ton, 2021 yılında ise 685 bin ton olarak gerçekleşmiştir. Plastik atık ihraç eden ülkelerin başında ABD, Almanya, İngiltere ve Japonya gelmektedir. Greenpeace⁹'in yayımladığı verilere göre Türkiye'nin Avrupa ülkelerinden plastik atık ithalatı son 16 yılda 196 kat artmıştır.

Türkiye plastik hammadde ihtiyacının %15'ini yerli üretim ile karşılayabilmektedir. 2021'de plastik mamul üretimi Türkiye'de %12,9 artmış, plastik hammadde ithalatı ise miktar bazında %4 ve değer bazında %60 artarak 8,3 milyon ton ve 14,2 milyar dolara çıkmıştır. Türkiye 2020 yılında da Avrupa'dan en çok plastik atık alan ülke olmuş ve Avrupa plastik atık ihracatının %28'ini karşılamıştır. Türkiye'ye 2020 yılında en çok plastik atık gönderen ilk beş ülke İngiltere, Belçika, Almanya, Hollanda ve Slovenya olmuştur.¹⁰

2021 yılında sektörde karşılaşılan tedarik sorunları, artan fiyatlar, navlun problemleri sektör aktörlerinin zorluklarla karşılaşmasına sebep olsa da, plastik sektöründe dünyada en büyük 6'ncı, Avrupa'da ise Almanya'dan sonra en büyük 2'nci üretici olduğu bilinmektedir. Ayrıca sektörde aktörler tarafından, önümüzdeki yıllarda pazar payı ve üretim miktarında büyüme olması öngörülmektedir.¹¹

3.2 Türkiye'de Plastik Atık İthalatı Yasağı ve Son Düzenlemeler

Atık ithalatında 2004'ten bu yana önemli bir artış görülmekte, özellikle plastik atık ithalatında son 5 yılda yaşanan artış ayrıca dikkat çekmektedir. 2015-2020 döneminde Çin ve Türkiye özelinde atık ithalat kalemlerindeki değişim incelendiğinde Çin'in plastik ithalatının %51 azaldığı, Türkiye'nin plastik atık ithalatının ise %32 oranında arttığı görülmektedir¹².

Türkiye'nin Basel Sözleşmesi'ni imzaladığı ve sözleşmeye taraf olduğu hakkında yukarıda bilgi verilmiştir. Buna ek olarak, T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2020 yılında plastik atık ithalatını tedarikçinin toplam alımının %50'si olarak sınırlamış, ancak buna rağmen Türkiye'nin plastik ithalatı artmaya devam etmiştir. T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı yetkilileri plastik atık ithalatını tamamen sıfırlamanın hedeflendiğini, ancak Türkiye'deki geri dönüşüm tesislerinin yurt içinden yeterli miktarda hammaddeyi temin edemediği için ithalata başvurulduğunu vurgulamıştır. Ancak yetkililerce ithal edilen ürünlerin çöp değil hammadde olduğu vurgusu da özellikle eklenmektedir.¹³

⁹ Merkezi Hollanda'da olan Greenpeace 55'in üzerinde ülkede çevre sorunlara karşı mücadele ve faaliyetler yürüten bir sivil toplum kuruluşudur. Küresel ısınma, ormansızlaşma, aşırı avlanma ve nükleer santral sorunları gibi konulara odaklanan kurum, 1992'den bu yana Türkiye'de faaliyetlerini sürdürmektedir.

¹⁰ Greenpeace Türkiye'nin kaynaklarından yararlanılmıştır.

¹¹ Veriler Türk Plastik Sanayicileri Araştırma Geliştirme ve Eğitim Vakfı (PAGEV) tarafından hazırlanan Türkiye Plastik Sektörü 2021 Gerçekleşmeleri ve 2022 Beklentileri raporundan alınmıştır.

¹² Gizem Mukiyen Avcı, Döngüsel Ekonomi Çerçevesinde Türkiye'de Atık İthalatının Belirleyicileri: Çekim Modeli Analizi, 31.08.2022, Dergipark

¹³ Kaynak olarak ilgili bağlantıdan yararlanılmıştır:

<https://iklimgazetesi.com/tum-yonleriyle-turkiyenin-plastik-atik-ithalati/> (14.03.2023)

Resmi Gazete’de 18 Mayıs 2021 tarihinde yayımlanan “Çevrenin Korunması Yönünden Kontrol Altında Tutulan Atıkların İthalat Denetimi Tebliğine” göre plastik atık ithalatında en büyük paya sahip olan ve günlük hayattaki ürünlerin üretiminde sıklıkla kullanılan etilen polimer (PE) grubundaki atıkların ithalatı yasaklanmıştır. Ancak bu gelişmenin ardından, plastik sektörünün üretim bantları açısından zor duruma düşmesi ve bu yönde yürütülen iletişimin etkisiyle polietilen plastik atık yasağı geri çekilmiştir. Bakanlığın 16 Temmuz 2021 tarihli genelgesinde, kurallar bir kere daha şekillendirilerek plastik atık ithalatının daha sıkı denetlenmesi kararı alınmıştır. Bunun devamında da, 31 Aralık 2021 tarihinde Atık İthalatı Uygulama Genelgesi¹⁴ yayınlanmıştır. Bu genelgede, ithal edilecek atıkların özelliklerine ilişkin usul ve esaslar düzenlenmiş, geri kazanım kalitesi, atığı geri kazanıma tabi tutacak atık ithalatçılarının kayıt belgeleri ve kota ile ilgili düzenlemeler getirilmiştir.

Buna ilaveten, yine Bakanlık tarafından geliştirilen 2016-2023 Ulusal Atık Yönetimi ve Eylem Planı (UAYP)¹⁵’nda da 2023 yılında oluşan atığın % 35’inin geri kazanılması ve % 65’inin düzenli depolama ile bertaraf edilmesi hedeflenmektedir. Bu durum da, aynı zamanda kaynakta ayrıştırmanın artırılması yoluyla yurtiçinde geri dönüşüm sektörü için hammadde sağlanması hedefini yansıtmaktadır.

¹⁴ T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Çevresel Etki Değerlendirmesi, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü, Atık İthalatı Uygulama Genelgesi’ne aşağıdaki adresten ulaşabilirsiniz. (<https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/icerikler/2021-25-sayili-genelge-ekler--le-20220107132707.pdf>)

¹⁵ İlgili belgeye buradan ulaşabilirsiniz:

https://webdosya.csb.gov.tr/db/cygm/haberler/ulusal_at_k_yonet-m--eylem_plan--20180328154824.pdf

4. Sonuç ve Değerlendirme

Küresel atık ticaretinde Türkiye'nin ithalatçı olarak giderek daha büyük bir paya sahip olmasının hem dünyada hem Türkiye'deki farklı dengeler ile ilişkili olduğu görülmektedir.

Türkiye'de atık yönetimi sürecindeki iyileşmeler ve Sıfır Atık Projesi devam etmekle birlikte, yeterli miktarda kaynakta ayrıştırma sağlanamamakta, bu durum hem ağırlıklı olarak plastik atığın evsel atık ile karışarak depolama alanlarına gömülmesine hem de geri dönüşüm tesislerinin yeterli hammadde edinemesine yol açmaktadır. Yurt içinden yeterli hammaddeyi sağlayamayan sektör, kapasite kullanım oranlarını yükseltmek üzere ithal hammaddeye başvurmaktadır. Üstelik sektörde, ihracatta ve uluslararası pazar payında önemli bir sıçrama hedeflendiğinden, çevreye zararı bilinen plastiğin hammadde olarak ithalatının veya mamul olarak üretiminin azaltılmasına yönelik herhangi bir motivasyon bulunmadığı gözlenmektedir.

Bunun yanı sıra, Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2020 yılı verilerine istinaden %13,2 olan geri kazanım oranının, Sıfır Atık Projesi ve UAYP kapsamında artırılması hedeflenmektedir. Bu artışın gerçekleşmesi halinde, geri dönüşüm sektörü ve tesisleri için, lojistik açıdan da çok daha az zararlı olacak, yurtiçinden tedarik imkânına kavuşmasına olanak tanıyacağı nettir. Başka bir deyişle, Türkiye'de kaynağında doğru ayrıştırma ve geri kazanım oranlarının artırılması atık ithalatının önünü kesmede büyük etken olacaktır.

Öte yandan, gelişmiş ekonomilerde ve Avrupa Birliği bünyesinde, özellikle tek kullanımlık plastik ürünlerin yasaklandığı, dolayısıyla plastik sektörü ile ilgili geri dönüşüm sektörünün de küçülmeye yönlendirildiği görülmektedir. Bu gidişat da dikkate alındığında, kaynakta ayrıştırmaya önem veren ve plastik atık ihracatçısı konumunda olan gelişmiş ülkelerin, orta ve uzun vadede plastikten mamul ürün üretimindeki azalmaya paralel atık satışını da azaltması beklenecektir.

Bugün yapılan araştırmaların birçoğu, ambalaj atıklarını da içeren tek kullanımlık ürünlerin çevre kirliliğinin başlıca sebeplerinden biri olduğunu ortaya koymaktadır. Bu ürünler içerisinde başı çeken materyalin plastik olduğu bilinmekte, tek kullanımlık plastik ürünlerin yasaklanması uygulaması giderek yaygınlaşmaktadır. Dünyada gelişmiş ülkelerde atılan bu adımlar, plastik sektörünün hacminin zamanla düşeceği izlenimi vermektedir. Öte yandan daha doğa dostu bir üretim sürecini benimsemesi ve üretim bantlarını çevre dostu başka ürünlerle ikame edilmesi sürecinin, bir plan ve strateji gerektirdiği aşikârdır. Yurtiçinde bu piyasada yer alan önemli aktörlerin ve üreticilerin, düzenlemelere ayak uydurabileceği bir sürenin tanınması, düzenlemelerin gerçekten uygulanabilmesi açısından gerekli görülmektedir.

Sonuç olarak tüm dünyanın hızla benimsemesi gereken hedef olan döngüsel ekonomiye geçiş ve atık yönetimi alanındaki tüm aktörlerin adil ve sağlıklı biçimde faaliyetlerini yürütmelerinin sağlanması için, öncelikle yurtiçinde "azalt, yeniden kullan, geri dönüştür" prensibinin benimsenmesi gerekmektedir. Böylece, azalan talep ile arzı buluşturacak miktarda üretim gerçekleşecek, üretim için gereken atık hammadde de böylelikle iç piyasadan sağlanabilecektir.

Bayar Cad. Gülbahar Sok. No:
14, KVK Plaza Kat: 7 Kozyatađı,
34742, İstanbul

+90 216 665 40 15
info@copunesahipcik.org
copunesahipcik.org

copunesahipcik